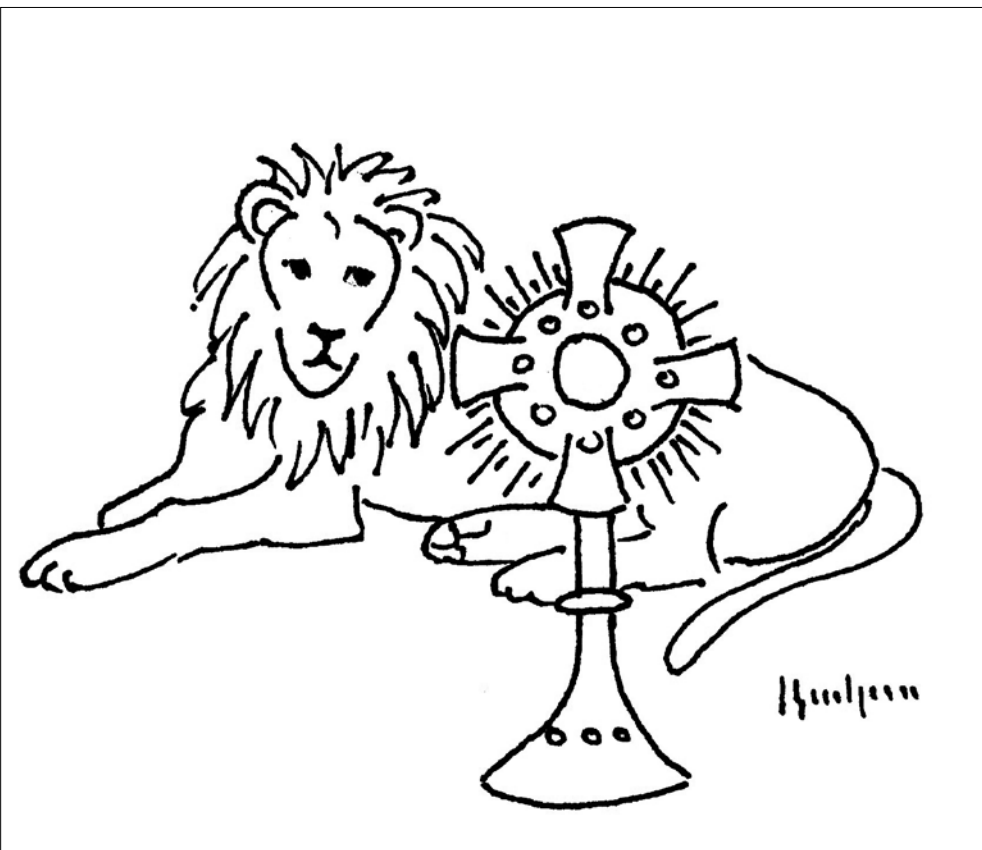

Paper vell, tinta digital / Andreu Febrer, cavaller i trobador vigatà

JOAN ANTONI FERRAN | Il·lustració de Imma Guillem

Andreu Febrer i Callís va néixer a Vic a començaments del darrer quart del segle XIV; morí quasi a mitjan segle XV, als inicis de la senectut, segons els estàndards vitals d'avui. Les informacions no són més precises, malauradament.

Provenia d'una família menestral, de gent d'ofici. Febrer començà com a escriptor, situació que tenia força importància en una època en què tan poca gent sabia llegir i escriure. Devia ser força intel·ligent, perquè d'escriptor arribà a escriptor, càrrec que conferia fe pública i venia a ser l'equivalent d'un secretari jurídic. L'any 1398 ho fou de Martí l'Humà.

D'escriptor reial passà aviat a la vida militar, enrolat en la croada moguda pel rei aquell mateix 1398. A Sicília, fou cambrer –i també emissari diplomàtic– del rei Martí el Jove, fill de l'Humà. Els canvis que portà el Compromís de Casp no li feren perdre l'estima de la corona. Alfons el Magnànim li confià, l'any 1418, la castlania d'Ursino, el castell de Catània que quasi fins llavors mateix havia

estat la seu de la cort siciliana. El 1420 participà en l'expedició militar d'Alfons a Còrsega i Sardenya; Febrer ja era un home madur i poeta reconegut; com a companys d'armes hi trobà una lluïda mostra de futures glòries de la nostra literatura: uns joveníssims Ausiàs March i Jordi de Sant Jordi, acabats d'armar cavallers. També hi anaven el pare i els germans de Joanot Martorell i un fill de Bernat Metge. El progrés social de Febrer va anar acompanyat del cultural; sobretot en el camp literari, com la seva producció fa palès.

L'any 1429 tornà a Catalunya. Llavors va traduir al català la *Commedia* de Dant i va completar la traducció del *Decamerone* de Boccaccio, iniciada per un anònim. El 1437 sortí de Barcelona amb les forces del Magnànim, cap a la conquesta del regne de Nàpols. Comandava una companyia de cent ballesters. I no n'hem trobat cap notícia posterior; la seva mort se situa entre el 1439 i el 1444.

L'obra poètica que ens ha arribat de Febrer es pot dividir en dos grans apartats: la de creació pròpia, formada per quinze poemes, i les traduccions. Tot i que la de la *Commedia* no és la primera que se'n va fer (un any abans havia estat traduïda al castellà), fou la primera que es feia en vers, i utilitzant la mateixa mètrica que Dant: tercines (tercets d'hendecasil·labs en rima ABA, BCB, CDC, DED, etc.) A l'edició de l'obra febreriana que es pot trobar al web de la fundació, n'oferim una petita mostra (malauradament, a Internet no n'hem trobat cap altra), confrontada amb l'original. Al fragment reproduït, Dant hi lloa Arnaut Jaufre, el trobador provençal que va crear la sextina, gènere de *trobar clús* que Febrer emulà, com exposarem més avall.

La producció de creació pròpia coneguda es recull en el cançoner Vega – Aguiló, un conjunt de manuscrits que posseeix l'Institut d'Estudis Catalans. Com els altres trobadors de l'època (Febrer és contemporani de Guillem de Masdovelles), usa com a llengua literària un català fortament carregat de provençalismes, congru amb l'estil trobadoresc que conreen, nascut a Occitània. D'aquests quinze poemes, onze són de temàtica amorosa, dedicats a una dama a la qual anomena un cop pel seu nom, Beatriu, i després, segons costum dels trobadors, amb un *senhal*, un pseudònim: «Àngel», el qual posteriorment es convertirà en «Loidàn'amor» (Llunya amor).

Una vegada l'anomena també «Passa-beutatz» (Supera-belleses). En canvi, a una mala pècora que li devia fer la guitza en matèria d'amors, l'anomena «Falç Dits» (Fals dit, mentidera).

El manuscrit Vega – Aguiló ha estat datat entre 1420 i 1430; l'ordre de transcripció de les obres no és –evidentment– el cronològic; però és el que hem respectat, a manca d'un de millor. En aquesta ordenació, el primer poema amorós és «Ja per dir vos mon cor e mon talân...». El pobre enamorat es lamenta d'estar tan capficat per la dama que ni torna la salutació als coneguts, els quals el prenen per orgullós:

*E mantes vets axí pensant m'oblit
tant fort, que si 'm saluden no 'l respôn,
d'on li plusor d'ison qu'ergulós sôn...
I moltes vegades així pensant m'abstrec
tan fort, que si em saluden no responc,
per la qual cosa la majoria diuen que sóc
orgullós...*

«Lo fol desir qu' Amor ha fayt intrar...» és un lament per l'amor insensat que sent per Beatriu, de la qual no espera que el correspongui. És, al meu parer, una descripció exacta del que representa el *fin'amors* dels trobadors, l'amor blanc. La tercera estrofa ho diu:

*Content seray de veser son cors belh,
pençant tostemps en les virtutz que ÿ són,
car sa beutatz les mayes bellas cofôn
quant l'és de prop; per què ten rich joyel
hom deu amar, servir e dar lausor
sêes demandar esmenda pel servey;
que prop ha joy, e que fos un gran rey
qui 's pot nomnar son leyal servidor.*

Segurament no caldria, però hi afegim la traducció:

Content seré de veure el seu cos bell,
pensant tots temps en les virtuts que hi té,
car sa bellesa les més belles confon
quan els és a prop; per la qual cosa tan ric joiell
hom deu amar, servir i lloar
sens demanar compensació pel servei;
que prop té joia, i que fos un gran rei
qui es pogués anomenar son lleial servidor.
La següent, «Ai las, amor! Tan poc us cal de mi...», lamenta el menyspreu de la dama, ara per primera vegada oculta sota el *senhal* «Àngel», que usarà en tres poemes, aquest i els dos següents. A «Del

cor, preyôn, me pârton li sospir...» li prega a la dama que el correspongui, perquè se sent morir del patiment amorós. Amb «*Dompna, lo jorn qu' yeu me pertí de vós...»* exposa la imatge poètica del cor que se li separa del cos: mentre la víscera cordial resta amb la dama, el cos –sense cor– se n'allunya. Pel meu gust, és el fragment més bell que Febrer va escriure. Diu:

*Dompna, lo jorn qu' yeu me pertí de vós,
pertí mon cor del cors e tènch sa via
no say vâs un, mas bé pês que 'b vós sia,
que 'n autre part no pux creure que fos;
per qu' ây bon dreig e raysó qu' yeu me playa,
belha, de vós, qui 'l m'avets tant lunyat
del cors, qui say roman desesperat,
si que de plor tots jorns ma faç sa banya.*

O sigui:

Senyora, el dia que em vaig allunyar de vós,
partí mon cor del cos i féu sa via
no sé cap a on, més bé penso que amb vós sigui,
que en altra part no puc creure que fos;
per la qual cosa tinc bon dret i raó que em planyi,
bella, de vós, que me l'heu tant allunyat
del cos, que aquí roman desesperat,
així que de plor cada dia la meva faç es mulla.

No explica el motiu de l'allunyament, però hem vist que Febrer viatjà força. Després d'aquest tercer poema que dedica a «Àngel», vénen l'elogi de les dames de la cort comtal de Cardona i els sirventesos guerrers dels quals parlarem més avall.

Quan Febrer s'allunya de la dama, el *senhal* passa a ser «Loindàn' amor» (Amor llunyà). El primer poema d'aquest nou cicle és «Combas e valhs, puigs, muntanyes e colhs...», potser escrit des de Sicília¹, i inspirat en les sextines del creador del gènere, Arnaut Daniel, un trobador provençal del segle XII². La sextina forma part dels gèneres del «trobar clús», realment difícil. El poema de Febrer no segueix del tot el cànon danielí: es compona de sis estrofes (la darrera fa d'endrega a «Loindàn' amor»), però són cobles (vuit versos) decasíl·labes en comptes de sextets (sis versos). La rima és encadenada³ i totes acaben amb el mateix mot: «ungla».

1 Afirma que vol servir el rei prop de Mongibell (nom medieval de l'Etna).

2 «Lo ferm voler que 'l cor m'intra...» és l'exemple més usat de les sextines d'Arnaut.

3 Cada vers rima amb els de la mateixa posició en les estrofes restants.

«Ay! cors avar, scàs, rics de mercè...» torna a ser una ser una lamentació per la manca de correspondència del seu amor, i el perill –fins i tot el desig– de morir per aquest desamor. Els dos darrers versos diuen:

*Pus qu'yeu no suy vostre, de qui seray?
Mort, vina tost, feneix m'aspre ventura!*

És a dir:
Puix que no sóc vostre, de qui seré?
Mort, vine aviat, fineix la meva aspra ventura!

A «*Del tot me cuydave lexar...*», especula amb la idea desesperada que l'estimada el consideri, almenys, parent llunyà i el besí, ni que sigui per aquesta causa. «*Loindàn'amor*», doncs, no indica només una distància en l'espai. Aquí, Febrer comença a usar versos de longitud diversa: combina vuit octosíl·labs amb dos tetrasíl·labs a cada estrofa, que rimen ABBACCdDeE. Al següent, «*Are 'm platz bé com l'afàn e 'l martire...*», la mètrica encara es torna més complexa: cada estrofa comença amb quatre decasíl·labs, els segueixen dos tetrasíl·labs, un pentasíl·lab, tres tetrasíl·labs més i, finalment, dos altres decasíl·labs. La rima no és menys alambinada: ABBAccCdddEE.

«*Amors, qui tost fêr, quant li play...*» és un lai⁴ de dotze estrofes, sense tornada, i una nova mostra de virtuosisme en la mètrica, que alterna octosíl·labs i tetrasíl·labs –o enneasíl·labs amb pentasíl·labs– de forma força alambinada⁵, amb rima AAAbAAAbBBBaBBBa. En no haver-hi tornada, es dirigeix a «*Loindàn'amor*» dins una estrofa (la quarta). El darrer poema, «*Làs, a qui diré ma langor?*», és un altre lai, que també combina versos de vuit i de quatre síl·labes, alternant dues rimes (ABABbbbaAaaB).

Va dedicar dos sirventesos (guerrers, n'he dit abans) a la croada que Martí l'Humà va armar, amb butlla de Benet XIII, per rescatar una custòdia amb l'Eucaristia i altres joies que uns pirates sarraïns s'havien endut de l'església de Torreblanca (la Plana Alta), l'agost de 1397. Un any més tard del sacríleg robatori, els croats salparen d'Eivissa: recuperaren la custòdia amb l'Hòstia consagrada a Tadlist (població de la costa algeriana que van arrasar i saquejar, amb un resultat de tres-cents presoners i més de mil morts). Hi van participar unes setanta naus. En una hi anava embarcat

Febrer; davant Mallorca, un tràmpol els va fer sotsobrar i se'n van salvar de miracle. D'aquests dos sirventesos, «*Dolorós critz ab votz brava, terrible...*» és una crida a enrolar-se en aquesta croada; «*Pus que storts suy del lach de la mar fonda...*», l'altre, narra el naufragi.

El dos poemes que completen la quinzena estan dedicats a enaltir nobles dames: un, que resulta bastant críptic, «*Sobre 'l pus naut aliment de tots quatre...*», està adreçat a la major glòria de la reina Maria de Sicília, muller de Martí el Jove (la mestressa de la casa on serveix, vaja). L'altre, «*Si 'n lo món fos gentilesa perduda...*», lloa les dames de la casa de Cardona: Beatriu de Luna, comtessa de Cardona; Joana de Gandia, mare del comte Joan Ramon Folc II; dona Francesquina, nora dels comtes; dona Elfa i dona Violant, dues de les seves filles; Beatriu d'Anglesola, l'àvia de la casa i vídua d'Hug II, a més de dues dames de

***“Content seré de veure el seu cos bell,
pensant tots temps en les virtuts que hi té,
car sa bellesa les més belles confon
quan els és a prop; per la qual cosa tan ric joiell
hom deu amar, servir i lloar”***

companyia que no han deixat altre rastre escrit: Joana Pineda i la francesa Elfità. Sospitem que la Beatriu que feia anar Febrer de corcoll no devia ser cap d'aquestes; però devia ser de la casa, pel gran interès que mostra en afalagar el sector femení de la família i quedar bé amb totes.

Creiem que Andreu Febrer mereix esser llegit, sens cap mena de dubte. És una llàstima que les traduccions que va fer de Dant i de Boccaccio no es puguin veure lliurement a la xarxa, tot i que els seus drets d'autor fa segles que han caducat...

4 Lament d'amor que generalment anava amb música.

5 Vegeu el quadre mètric a l'edició de l'obra del poeta, en pdf.